

Szigethy Gábor

ÚRIEMBER A LIFTBEN

Három évig volt igazgató, s amikor elbúcsúzott a Vígszínháztól, legbüszkébb arra volt, hogy ott léte idején kiharcolta: a Magyar Néphadsereg Színháza újra *Vígszínház* lett. A Vígszínház örökös tagja, Szatmári István *láthatatlan igazgató*nak nevezte az érzékeny és finom lelkű, mindig elegánsan öltözködő Somló Istvánt, aki 1959-ben boldogan tért vissza ifjúkori sikereinek, legboldogabb színészeinek színterére.

(Vajon emlékszik valaki Somló István arckifejezésére, amikor a lekösző nő igazgató, Goda Gábor így köszöntötte a színház új gazdáját: „mivel találtak egy nálam is betegebb embert, átadom a színház igazgatását Somló Istvánnak.”)

Ötvenhét éves volt, amikor igazgatóként átlépte a Magyar Néphadsereg Színházának kapuját, hatvan, amikor megtörtén, betegen, rosszkedvűen igazgatóként utoljára lépett ki a Vígszínházból.

„Művészi eredményeimet nullának tekintem. A színház organizmusában egy ember semmi. Csak akkor van jelen, ha megfelel ő játszótársak egyetértése támogatja. Engem, legjobb igyekezetem ellenére, játszótársaim nem támogattak. A hároméves igazgatásból legalább másfelet haszontalanul töltöttem el helyemen, szinte jogtalanul vettem fel az utolsó évben a fizetésemet, mert kiábrándultan már semmit nem tettem. Csak bánatosan figyelek, hogy segítőtársaim miként borozgatnak a hátam mögött a Vígszínház igazgatói stallumáért. Engem nem így nevelt a magyar színészet öle.”

Akik a helyére törekedtek, nem kerültek a helyére. Volt, aki följebb, volt, aki lejjebb; de egyikükből sem lett soha a Vígszínház igazgatója.

Somló István igazgatása fontos eredményeként – volt humora és önironiája! – még évek múlva is büszkén azt a tényt emlegette, hogy sikerült a fölöttes hatóságokat rávennie: építsenek liftet a színházban!

Betegségekkel küszködő, fáradt ember, az igazgatói iroda a harmadik emeleten van, néha nagyon nehezebb esik fölkapaszkodni a sokadik emeletre. Olykor úgy érzi, elindulnia sem érdemes. Néha megkér két markos

díszítőmunkást – *gólya viszi a fiát* –, cipeljük föl az irodáig; néha inkább visszafordul a kapuból, és hazasétál.

(Díszítőmunkás voltam a Vígszínházban. Valami dolgom volt a harmadik emeleten. Lusta voltam gyalogolni, megálltam a liftajtó előtt, vártam. Mellém lépett a színházba érkező Somló István. Nyitom a liftajtót – *Parancsoljon, igazgató úr!* Akkoriban a színházban is *elvtársak* voltak a vezetők, de Somló Istvánt mindenki *igazgató úrnak* szólította.

– *Csak Ön után, Ön jött előbb!* – mondta elegáns távolságtartással, és várt, amíg beléptem a liftbe.

– *Köszönöm szépen, igazgató úr!* – dadogtam zavartan; és csak negyven év múltán gondolok arra: mi mindent köszönhetek a *láthatatlan igazgatónak!*)

Számolni, számíttatni nem tudott (matematikából kétszer megbukott az érettségien, és harmadszorra is csak különös szerencséjével sikerült – már mint színiakadémista – átcsúsznia), műveltsége, színházértése, tapintatos, úri modora, viselkedésének eleganciája nem sokat ért az akkori világban.

Ellenfelei, rosszakarói, karrierista ellenségei eltaposása helyett – művész volt és értelmiségi! – álmodozott. „Mindig hittem abban, hogy a színháznak – a darab lehetőségein, keretén belül! – tanítania lehet a kultúrált lakberendezés, étkezés, öltözködés és egyáltalán, a színvonalas életvitel szabályait.”

Akkor?!

Kulturált lakberendezés: másfélszobás lakótelepi lakás, farostlemezágy, műanyagterítő, nyloncsipke függöny.

Kulturált étkezés: üzemi étkezdé, tálca, tányér, bádoggkanál, leves, főzelék feltéttel.

Kulturált öltözködés: Május 1. Ruhagyár.

Színvonalas életvitel: a vezető elvtársaknak – a többieknek: szocializmus.

Vacak világban hamar válik az ember is vacakká. Somló István okos ember volt, nem akart a *szürkéké eminenciása* lenni. Amint tehetette, nyugdíjba... nem ment, nem vonult – sétált. Úriember volt, elegánsan távozott. Nem akart hasonlítani az őt körülvevő világra.

Nem volt bátor, nem volt hős. Becsületes ember volt.

Magányos öregúrként irogatott. Mesélt arról a régi színházi világról, amelyben otthon érezte magát, mesélt a régi színészekről, akikkel boldogság volt akár csak néhány percet is együtt tölteni a színpadon, mesélt a korról, amelyben élt, s amelyben életben kellett maradnia.

Álmodott. „... a Vígszínház nagy múltú épületének minden sarkában, minden szögletében ott a világosság. Csak éppen a fényeket egy kicsit előbb kellene hozni.”

Mesélt. „Maklár Zoltánnal pályám alatt mindig, mindenütt együtt öltöztem. Renaissance Színház, Vígszínház, Nemzeti Színház! Eredeti észjárása mindenki előtt ismeretes szakmánkban. Rácz István klasszikus öltözőszabónk segédletével a *Pygmalion* egyik előadására készülődtünk, amikor mellékesen, foghegyről így tereferélt: »Tudod, hogy a Katona József Színházban miért nem mutatkoznak patkányok? Félnék, hogy az igazgató szerepet oszt nekik. És akkor járhatnak velünk együtt próbákra.«”

Színészanekdota; de 1953-ban, a Katona József Színház parányi öltözőjében, amikor ez a foghegyről odavetett mondat elhangzott, több mint életesveszélyes politizálás!

A színház igazgatója Major Tamás, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottságának tagja, a magyar színházi életben korlátlan hatalom, élet és halál ura. A színházban színész státusban számos olyan egyén (patkány?) kap fizetést, akit még csak véletlenül sem látni a színpadon.

Ma: színészanekdota. Akkor: keserű kórkép. Amikor Somló István 1968-ban elmeséli: szomorú, kiábrándult terepszemle.

Körülnézett. „Akadnak rendezők szelvényében-hosszában, akik a bemutatóra szeretik meghívni a jóistent társrendezőnek. S nem tudják, hogy a jóisten olykor úgy büntet, hogy teljesíti kívánságukat...”

1955 februárban Major Tamás talán hívta, talán nem hívta, de Rákosi elment a Nemzeti Színházba, megnézte *Az ember tragédiája* egyik előadását, a szünetben páholyába rendelte az előadás rendezőit, mesélik, ordított velük, mint taknyos kölykökkel szoktak, s a politikai körülményekre hivatkozva (még Nagy Imre a miniszterelnök) nem tiltotta be a darabot, de csak havi egy-két előadást engedélyezett. Őstől aztán egyet sem. (Már nem Nagy Imre a miniszterelnök!) 1956. április 9-én Major Tamás talán hívta, talán nem hívta Rákosi Mátyást (aki alatt akkor már nagyon ingott a trón), de Rákosi Mátyás jött, és nem tiltotta be a felújított előadást. (Ősszel Gerő Ernő tiltotta be, aki Rákosi Mátyást követte a kommunista trónon.)

Somló István a Vígszínház igazgatójaként soha nem hívta meg a jóistent a bemutatóra. Ha eljött, udvariasan a díszpáholyba kísérte – vagy elnézést kérve betegeget jelentett.

És kerülendő a jóistennel való konfliktust, amíg a Vígszínház igazgatója volt, soha nem lépett színészként a színház színpadára, s egyetlen darabot sem rendezett. Amennyire lehetett, amennyire tehetett, igyekezett nem okot adni arra, hogy kívánságait a *jóisten* büntetésül teljesítse.

Tudta, hogy a világ forgandó. „Közvetlen rendezői utasítás, az egyszeri őrmester bölcsessége szerint. A »jobbra arc« pontosan olyan, mint a »balra arc«. – Csak megfordítva.”

Művelt színész volt, tudta, mi az: pirruszi győzelem.

Magyar színész volt, tudta, mikor és hol él: „Bukott darabban sikert aratni – cirkuszi győzelem.”

1955. április 1-én jelent meg *Az 1-es számú igazolvány* című írása a *Színház és Mozi*ban. Rövid, pontos, személyes élményeit sűrítő, tárgyyszerű beszámoló és helyzetkép a béke első napjairól, amikor 1945 január végén, február elején – Budán még háború van! – már éledezik a magyar színházi élet. Az első találkozások, az első előadás a Magyar Színházban, ahol a színpad fölött tátongó, bomba ütötte lyukon át hullott a hó a felszabadultan éneklő Székely Mihály fejére. Az első „társulati” ülés. Az első fellépés. Az első taps.

És az első igazolvány. Somló István kapta a *Magyar Művészek Szabadszervezetének* 1-es sorszámmal ellátott igazolványát. Budapest, 1945. január 29. A nyomtatott szövegbe a hónapot és a napot az igazolványt aláíró Major Tamás írta be.

Lassan félévszázada, hogy Somló István írása a *Színház és Mozi*ban megjelent. Ma is öröm olvasni a színházszeretettel, életimádattal átítatott írást, a részletes beszámolót az újjászületés pillanatairól. Egyetlen felesleges szó, egyetlen ma már idejétmúltnak ható jelző, feleslegesen korszínű politikai cikornya. De furcsa a méla melankólia, amely körüllegi az írást: az emlék ező Somló István szomorúan boldog.

Lehet, hogy 1955 tavaszán, amikor írása született, „észrevenni” nem merte, de ő is elgondolkodott azon: a *Magyar Művészek Szabadszervezetének* igazolványa miért cirill betűs nyomtatvány? S hogy nevét, egy magyar színész nevét miért cirill betűkkel írták az igazolványba?

Felszabadultunk? Vagy már gyarmat vagyunk?

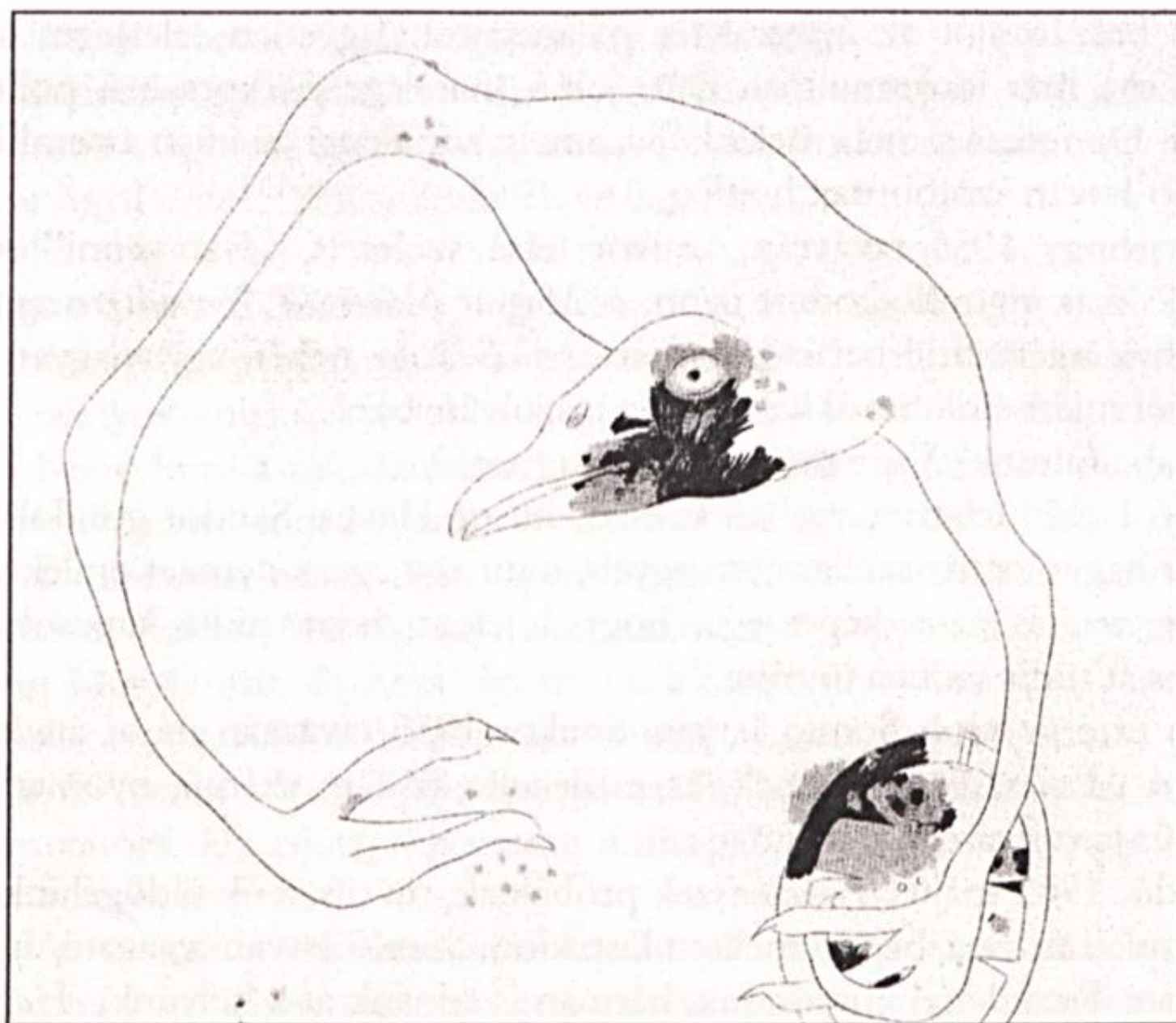
Somló István írásban, szóban sokszor idézte Hevesi Sándor gondolatát: „az aktív hagyománytisztelet nem egyéb, mint egy egész nemzet emlékezőtehetsége, vagyis az a képessége, hogy a jelent össze tudja kapcsolni a múlttal és át tudja vinni a jövőbe.”

Talán erre gondolt Somló István, amikor 1955 tavaszán írását átadta a *Színház és Mozi* szerkesztőjének, és mellékelte az 1-es számú, nyomtatott, cirill betűs igazolványt.

(Délidő, 1961 május. A színészek próbálnak, mi díszítők üldögélünk, cigarettázunk a művészbejáró melletti kispadon. Somló István igazgató úr lép ki az ajtón. Tisztelettel köszöntjük, hárman is adnánk át a helyünk. *Hagyják csak, hagyják csak!* – jellegzetesen röviden ejti a magánhangzókat, kezével is legyint, de a mozdulat megbicsaklik, s lendülő keze puhán megigazítja a ballonkabátból elegánsan kigyűrődő selyemsálat. Sután visszahuppanunk a padra, az igazgató úr tétován toporog. Csend. Aztán – csak úgy a nyitott ajtón át – visszaszól a portásnak: *a kocsi?*

*Elvitte a Malonyai elvtárs, igazgató úr – hallatszik az üvegkalickából. Ja – föl-
felé kunkorodik, de erőtlen Somló István hangja, ránk néz, a körút felé pi-
lant. Jó – mintha sóhajtana, a hosszúra sikerült ó hang lekonyul, elhal. Le-
sütjük a szemünk. Jó – mondja újra a direktor – majd hazasétálok, szép idő van.
Elindul. Fölpattanunk.*

Viszontlátásra, igazgató úr!

Földi Péter: Ballábas csapda, 57×78 cm, színes ceruza, akvarell kréta, 2002